

Prosjektet Liv i fjøsan

("Fra tomme fjøs til nærings- og kulturinstitusjoner")

2009 - 2013

Sluttrapport

1 Bakgrunn og formål med prosjektet

Endringer i bosetting, bruksstruktur og driftsforhold i landbruket har ført til at mange fjøs i Nordland - i likhet med resten av landet - står ubrukt. Mange er borte og flere forfaller. Bygningene er viktige elementer i kulturlandskapet og har betydning for vår identitet som nordlendinger. Ny aktivitet i slike bygninger kan forebygge forfall, skape arbeidsplasser, skape nye bomuligheter, treffpunkter, trivsel og bolyst.

Fylkesmannens landbruksavdeling ønsket gjennom prosjektet å skape debatt om framtiden for fjøs som ikke lenger brukes i landbruksvirksomhet, og betydningen av disse som landskapselementer, samt sette fokus på mulighetene som ligger i disse bygningene med tanke på ny aktivitet.

1.1 Organisering

Fylkesmannen i Nordland, landbruksavdelingen, tok initiativet til - og har vært prosjekteier i prosjektperioden. Tidlig i 2008 ble prosjektplanene for prosjektet lagt. De oppstod gjennom et resultat av et internt arbeid i prosessplanlegging ved landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Nordland i regi av Utviklingskompetanse AS. Den første søknaden om delfinansiering ble sendt 11. april samme år.

Styringsgruppen i prosjektet fikk i juli 2011 ny leder da Hanne Østerdal tiltrådte stilling i Nordlandsforskning. Videre sluttet Hanne Jakhelln ved avdeling for næring og regional utvikling i Nordland Fylkeskommune primo juni 2012. Hun ble erstattet med sin vararepresentant, seniorrådgiver Liv Rask Sørensen. Styringsgruppa har den siste tiden hatt følgende sammensetning:

John Kosmo, seksjonsleder, Fylkesmannen i Nordland (leder)

Roger Hatling, seniorrådgiver, Innovasjon Norge

Marit Iversen, seniorrådgiver, Husbanken, Bodø

Liv Rask Sørensen, seniorrådgiver, Nordland Fylkeskommune

Egil Murud, kulturvernshjef, Nordland Fylkeskommune

Styringsgruppen har pr 8. mai 2013 avholdt 17 styremøter. I tillegg har styringsgruppa besøkt delprosjektene:

Hattfjelldal; 20. og 21. juni, og Hamarøy/Steigen; 28. og 29. juni 2011.

Besøkene ble benyttet til å bese de enkelte delprosjektene, til samtaler med prosjektdeltakerne og tilbakemeldinger.

Prosjektleder ble tilsatt i 1/1 stilling tilknyttet prosjektet fom 17. august 2009. Prosjektleder, Torger Karlsen, har vært ansatt ved landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Nordland til 1. februar 2013, og har i stillingen samarbeidet tett med øvrige ansatte ved landbruksavdelingen. Prosjektleder har fungert som sekretær for styringsgruppen.

1.2 Formål med prosjektet

"En revitalisering av Nordlands mange ubrukte fjøs som kultur- og næringsarena skal skape ny virksomhet, nye møteplasser og sikre kulturlandskapet for fastboende og tilreisende og derved skape bolyst i bygdene."

Dessuten ønsket en gjennom prosjektet å bidra til en debatt rundt de mange ubenyttede og forfalne fjøsene i fylket, og hva man kan gjøre med den. At de mange fjøsene i fylket - og på landsbasis - utgjør en stor økonomisk ressurs og i noen tilfelle også en viktig kulturarv, var også viktige faktorer.

I prosjektbeskrivelsen skilles mellom visjon, formål, effektmål og resultatmål for prosjektet.

Visjon for landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Nordland er|

"Levende Nordlandsbygder"

1.3 Effektmål

Prosjektets effektmål og de "gevinstene" man søkte å oppnå, ble i prosjektbeskrivelsen vurdert internt og eksternt slik:

Eksternt:

Overfor *aktive gårdbrukere* vise hva de kan bruke de gamle fjøsene til, når de nye samdriftsfjøsene "tar over" som driftsbygninger. I tillegg får man fram gode eksempler på næringer som lar seg kombinere med tradisjonell gårdsdrift.

Overfor *inaktive eiendomsbesittere* (fritidseiendommer) skape en debatt om hvilken framtid de ønsker med fjøsene som står tomme og delvis til nedfalls.

Overfor *allmennheten* gjøre oppmerksom på de dramatiske endringene kulturlandskapet får i Nordland, dersom fjøsene går tapt.

Internt:

Virkemiddelapparatet vil få ny kunnskap (kompetanseheving) om ny bruk av gamle fjøs som hittil er svært lite beskrevet, dokumentert og verdsatt. Dette vil danne grunnlag for vurdering og tilpasninger av retningslinjer for bruk av BU-midlene i Nordland. Også nye måter å samarbeide på, partnerskapet imellom, kan være mulig å oppnå.

1.4 Resultatmål

1) I løpet av prosjektperioden på tre år skal inntil 10 case (fjøs) i to kommuner/områder i Nordland utvikles fra å være tomme bygninger til å bli nærings- og kulturinstitusjoner. De ulike tilnæringsmåter og metodikken for å få til denne utviklingen skal dokumenteres i et veiledningshefte.

2) I løpet av entreprenørperioden skal en forfatter og en fotograf følge utviklingen av fjøsene i prosjektet, og sette dette inn i et sosiokulturelt perspektiv for hva en ønsker med fjøsene i fylket. Dette for å gjøre nordlendingene mer oppmerksomme på situasjonen og mer bevisst hva man kan gjøre med den.

2 Fremdrift og aktiviteter i prosjektet

Prosjektet ble utlyst overfor kommunene i Nordland i brev datert 5. mars 2009. Her ble kommunene oppfordret til å invitere lokallag av bondelag og bonde- og småbrukerlag, forsøksringer, lokalutvalg, lag og foreninger til å komme med innspill om mulige prosjektdeltagere. Man presiserte at man søkte å finne prosjektdeltakere som var lokalisert innenfor to geografiske områder - for på den måten å utnytte de menneskelige og økonomiske ressurser i prosjektet best mulig. Imidlertid åpnet man for at disse kunne omfatte flere kommuner der dette var hensiktsmessig. Det ble også satt en øvre grense på 10 deltakende prosjekter/case, hvor fjøseierne var motivert for oppgaven, og hadde tenkt en del rundt etableringen, blant annet gjennom forholdet at det fantes et lokalt og/eller regionalt marked, eller behov for tiltaket i form av kunder, brukere eller andre interessenter.

Sentralt i utviklingen av de utvalgte fjøsene, var at en ønsket tiltak hvor eierne prioriterte næringsmessige og/eller kulturelle aspekter, og at tiltak som skapte bolyst ble sidestilt med bedriftsøkonomiske hensyn. I tråd med Husbankens deltakelse i prosjektet ønsket man også å vektlegge tiltak som tok hensyn til universell utforming og miljø i prosjektene.

I sitt møte den 18. september 2009 gjorde styringsgruppa ytterligere noen presiseringer for å kunne prioritere blant de mange innkomne søknadene, i alt 90, fra kommunene i Nordland. I dette møtet ble kommunene Hamarøy/Steigen og Hattfjelldal invitert til å delta i prosjektet med disse prosjektdeltakere:

Hamarøy/Steigen (2 resp 3 fjøs), og Hattfjelldal (5 fjøs)

Deltakere i Hamarøy/Steigen har vært:

Lillian Låve Selvik	Skjelstad kunst- og kulturgård
Berit Staurbakk og Bjorulf Ødegård	Røssøyfjøsset
Eva Hanssen og Ketil Erdal	Skagstad Øvergård
Kirsten Ovrud og Roy Sandberg	Prestegårdsfjøsset, Hamarøy
Vibeke Stavøy og Geir Solli	Tranøy Opplevelser, Hamarøy

Deltakere i Hattfjelldal har vært:

Anne Tove og Harald Lie	Haugtun gård
Randi og Arnstein Ingebrigtsen	Remmen gård
Anita Iversen og Thor Bråten	Bjørnstad gård
Marianne Myrnes Steinrud og Per Einar Steinrud	Fjellgården Eldsmo
Ragnhild Sparrok Larsen og Tor Enok Larsen	Harvasstua lappeoppsynsstasjon

2.1 Prosjektstart - 1. fellessamling

Det ble lagt ned mye arbeid ifm prosjektstart og deltakernes 1. fellessamling, da vi anså denne som viktig for prosjektets videre utvikling. I dette arbeidet hadde prosjektleder god hjelp av kollegaer på avdelingen både ifm planlegging og gjennomføring av samlingen¹.

Til samlingen hadde vi hentet inn ressurspersoner - både fra "Den gylne omvei", VINN Narvik og Ottar Brox, NIBR. En av tankene bak var å komme raskt i gang, og derigjennom markere at prosjektet nå var ordentlig i gang - blant annet gjennom at vi startet arbeidet med deltakernes ide og ideutvikling, og motivere gjennom eksempler og innspill - både fra praktikere og teoretikere.

Den videre utviklingen hos prosjektdeltakerne ønsket vi å arrangere lokalt, for å forsterke samarbeidet og samhørigheten i de lokale klyngene.

Både store og små på vår første fellessamling

Foto: Bjørn E. Olsen, Nordlandsbilder

¹ Se vedlegg 1: 1. samling - invitasjon og program - Fauske Hotell

2.2 Lokale samlinger

I alt ble det gjennomført 11 lokale samlinger - 6 i Hattfjelldal og 5 i Hamarøy/Steigen. Disse fordelte seg slik:

1. lokale samlinger - Hamarøy/Steigen og Hattfjelldal

Hamarøy/Steigen - Engeløystua, Steigen, 15. og 16. januar 2010.

Formål med samlingen: Kommunens rolle og forventninger ved varaordfører i Steigen. Hva kunne de bistå med? Også presentasjon av det lokale mattilsynet og dets rolle. Dessuten presentasjoner av- og videre arbeid med deltakernes forretningsplaner.

Tema på denne samlingen var blant annet kommunens rolle og forventninger til prosjektet, hvordan kunne Steigen kommune være behjelpelig i arbeidet med fjøset - og mattilsynets rolle knyttet til eventuell næringsmiddelproduksjon. I tillegg var det lagt inn et besøk hos ett av parene i klyngen - Eva Hanssen/Ketil Erdal på Engeløya. Dag 2 dreide seg om innspill fra prosjektdeltakerne på hvor de befant seg i forhold til arbeidet med fjøset - og arbeid med forretningsplanen.

Fra gruppearbeidet ved prosjektstart i 2009

Foto: Torger Karlsen / Fylkesmannen i Nordland

Hattfjelldal - Furuheim Gård, Susendal, 22. og 23. januar 2010.

Formål med samlingen: For det meste som beskrevet overfor i Hamarøy/Steigen. Kommunens rolle og forventninger ved ordfører. Hva kunne de bistå med? Dessuten presentasjoner av- og videre arbeid med deltakernes forretningsplaner.

Gruppearbeid på Furuheim gård, Susendal

Foto: Torger Karlsen / Fylkesmannen i Nordland

2. lokale samlinger - Hamarøy/Steigen og Hattfjelldal

Hamarøy/Steigen - Hamarøy Hotell, Innhavet, 5. og 6. mars 2010.

Formål med samlingen: Samlingen var denne gangen lagt til Hamarøy kommune, hvor ordfører Rolf Steffensen var bedt om å si noe rundt temaet "Forventninger, tilrettelegging og fremtid". Ordføreren fremhevet blant annet at Hamarøysamfunnet i dag er preget av optimisme og fremtidstro, og at den positive utfordringa som Hamarøy står overfor er å slippe til alle de som ønsker å bidra. Sett i et slikt perspektiv mente han - kom prosjektet Liv i fjøsan i rette tid!

Dessuten videre statusavklaring ifht det enkelte delprosjekt. Deltakelse av faglaga - Steigen og Hamarøy bondelag og Tysfjord og Hamarøy bonde- og småbrukerlag. Videre arbeid med forretningside, økonomi og finansiering - samt fastsetting av arbeidsmål i samarbeid med representant fra VINN AS, Narvik.

Koordinator for Hamarøy/Steigen, Per Løken sammen med faglagsrepresentantene Knut Sivertsen, Helge Nilsen og Bjørn Knutsen

Foto: Torger Karlsen / Fylkesmannen i Nordland

Hattfjelldal - Sijti Jarne (samisk kultursenter), 9. og 10. mars 2010².

Formål med samlingen: Statusavklaring ifht det enkelte delprosjekt. Deltakelse av faglag - Hattfjelldal bonde- og småbrukerlag. Videre arbeid med forretningside, økonomi og finansiering - samt fastsetting av arbeidsmål i samarbeid med representant fra VINN AS, Narvik.

3. lokale samlinger - Hamarøy/Steigen og Hattfjelldal

Hamarøy/Steigen - Kvinneuniversitetet Nordland - senter for kunnskap og likestilling (KUN), Nordfold, 9. og 10. april 2010.³

Formål med samlingen: Fortsettelse av arbeidet med forretningside, økonomi og finansiering - repetisjon og prosess. Gruppearbeid og individuelle samtaler - samt fastsetting av arbeidsmål i samarbeid med representant fra VINN AS, Narvik. Besøk av NRK's Frank A. Jenssen fra "Ut i naturen" som laget et innslag om prosjektet.

² Se vedlegg 5: 2. lokale samling Hattfjelldal

³ Se vedlegg 6: 3. lokale samling Hamarøy/Steigen

Hattfjelldal - Sæterstad gård, 19. og 20. april 2010.⁴

Formål med samlingen: Fortsettelse av arbeidet med forretningside, økonomi og finansiering - repetisjon og prosess. Gruppearbeid og individuelle samtaler - samt fastsetting av arbeidsmål i samarbeid med representant fra VINN AS, Narvik. I tillegg faglige innspill fra Sami Rintala, Rintala Eggertson Architects og arkitekt Michael Fuller-Gee, Husbanken Arendal, med muligheter for prosjektdeltakerne til å få vurdert og diskutert sine prosjekter.

Randi og Arnstein Ingebrigtsen fikk besøk av arkitektene Sami Rintala fra Rintala/Eggertsson Architects og Michael Fuller-Gee fra Husbankens kontor i Arendal
Foto: Torger Karlsen / Fylkesmannen i Nordland

4. lokale samlinger - Hattfjelldal og Hamarøy/Steigen

Hattfjelldal - rådhuset, 26. januar 2011⁵.

Formål med samlingen: Få prosjektdeltakerne "i gang" etter en relativ lang periode siden siste samling. Status for delprosjektene gjennomgått. I tillegg bidrag fra lokal bank, fra næringssselskap i nærliggende kommune (i mangel av egen næringsavdeling i kommunen) og arkitektfaglige innspill/diskusjoner - arkitekt og arkitektstudent til stede.

Hamarøy/Steigen - Dorotheas Fryd, Tranøy, 1. april 2011⁶.

Formål med samlingen: Få prosjektdeltakerne "i gang" etter en relativ lang periode siden siste samling. Status for delprosjektene gjennomgått. Innlegg fra ett av prosjektene - disses erfaringer og vurderinger. Diskusjon. Dessuten reist problemstilling overfor faglaga - hvordan legger vi opp arbeidet for å få liv i flere fjøs i Hamarøy/Steigen?

⁴ Se vedlegg 7: 3. lokale samling Hattfjelldal

⁵ Se vedlegg 8: 4. lokale samling Hattfjelldal

⁶ Se vedlegg 9: 4. lokale samling Hamarøy/Steigen

5. lokale samlinger - Hattfjelldal og Hamarøy/Steigen

Vik-gården - Mosjøen, 22. mars 2011⁷.

Formål med samlingen: Motivere prosjektdeltakerne. Status for delprosjektene gjennomgått. I tillegg bidrag fra ett av prosjektene - disses erfaringer ved etablering av egen virksomhet. Dessuten presentasjon av lokal etablerer utenfor prosjektet - og de erfaringer som denne hadde gjort.

Hamarøy/Steigen - Hamarøy Hotell, 9. og 10. februar 2012⁸. Alle prosjektene representert. Også kommunal koordinator til stede.

Formål med samlingene: Første dag møte med representanter for Hamarøy og Steigen kommuner for gjensidig informasjonsutveksling, samt faglig innlegg fra Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling (HLB)/diskusjon.

Andre dag møte med prosjektdeltakerne med statusoppdatering, avklaringer, faglig innlegg og konkretisering av videre arbeidsmål/planer.

6. lokale samling - Hattfjelldal

Hattfjelldal - kommunestyresalen, rådhuset, 10. november 2011 og Hattfjelldal skole 11. november 2011⁹. Alle prosjektene representert. Også kommunal koordinator til stede.

CRUISER videre! Prosjektdeltakere, koordinator Hilgunn Iversen, Dag Jørund Lønning fra Høgskulen fra landbruk og bygdeutvikling og underdirektør Andreas Sletten fra Fylkesmannen i Nordlands landbruksavdeling

Foto: Torger Karlsen / Fylkesmannen i Nordland

⁷ Se vedlegg 10: 5. lokale samling Hattfjelldal

⁸ Se vedlegg 11: 5. lokale samling Hamarøy/Steigen

⁹ Se vedlegg 12: 6. lokale samling Hattfjelldal

Formål med samlingene: Første dag møte med Hattfjelldal kommune for gjensidig informasjonsutveksling og faglig innlegg fra Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling (HLB)/diskusjon. Sosialt samvær med prosjektdeltakerne på kvelden.

Andre dag møte med prosjektdeltakerne med statusoppdatering, avklaringer, faglig innlegg og konkretisering av arbeidsmål/planer.

2.3 Underveis i prosjektet - fellessamlinger

Underveis i prosjektet er det lagt til rette for felles møteplasser for prosjektdeltakerne. For å kunne møtes, diskutere og utveksle erfaringer. Samlingene er gjennomført på "nøytralt" sted, lokalt i de to klyngene og som studietur. Nærmere om hver av disse møteplassene nedenfor.

2.3.1 2. fellessamling - Rognan

Rognan - Norlandia Rognan hotell, 19. og 20. mai 2010¹⁰. I tillegg til gjennomgang og statusavklaringer i delprosjektene tok samlinga opp flere faglige tema - blant annet fradeling og jordvern, avklaringer av økonomiske stønadsmuligheter for prosjektdeltakerne samt innlegg om valg av logo, markedsføring og web-løsninger.

Fellessamling - Rognan. Prosjektdeltakere, koordinatorene og foreleser Ståle Ellingsen fra VINN, Narvik (bakerst til høyre)

Foto: Torger Karlsen / Fylkesmannen i Nordland

2.3.2 3. fellessamling - Hamarøy/Steigen

Steigen/Hamarøy - Engeløystua/Hamarøy Fiskecamp, 3., 4. og 5. september 2010¹¹. Det var lagt opp til både faglige innspill - fra web løsninger til innlegg om "Bygda som innovasjonsalmenning; det å skape mitt eige til glede for andre". Dessuten stod selvfølgelig besøk hos, presentasjon av de enkelte delprosjektene, og erfaringsutveksling/diskusjon disse mellom sentralt i samlingen.

¹⁰ Se vedlegg 13: 2. fellessamling Rognan

¹¹ Se vedlegg 14: 3. fellessamling Steigen/Hamarøy

2.3.3 4. fellessamling - Hattfjelldal

Hattfjelldal - Hattfjelldal Hotell, 10., 11. og 12. september 2010¹². Samlinga hadde fokus på erfaringsutveksling mellom prosjektdeltakerne og besøk hos de lokale prosjektdeltakerne, men hadde også faglige innspill i form av presentasjon av arkitektarbeider, og pågående prosesser i den sammenheng.

2.3.4 Studietur - Rogaland og Skottland

1. mai 2011 var det klart for studietur til Rogaland og Skottland¹³. At det ble nettopp disse områdene har sammenheng med samarbeidet prosjektet har hatt med Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling (HLB) på Klepp på Jæren. En av de ansatte ved høgskolen har bodd og arbeidet i det aktuelle området i Skottland, og hadde således gode kontakter der.

Formålet med besøket her var å høste kunnskap og utveksle erfaringer for prosjektdeltakerne – både i Rogaland og Skottland. Studieturen ble en suksess, og fikk en flott tilbakemelding fra deltakerne, se for øvrig vedlagte program og referat fra turen.

Parti fra bygning i byen Invergordon - såkalt "mural art"

Foto: Torger Karlsen/Fylkesmannen i Nordland

2.3.5 Prosjektavslutning - 5. fellessamling

Prosjektet startet 17. august 2009, og skulle således være avsluttet 17. august 2012. På grunn av et lengre fravær av prosjektleder, har det vært behov for å forlenge prosjektet ut over planlagt prosjektperiode. På grunn av streng økonomisk styring i prosjektperioden, var det mulig for å søke om omprioriteringer av virkemidlene. Prosjektet ble således vedtatt forlenget ut januar 2013.

Prosjektavslutning ble markert med en fellessamling - Fauske Hotell, 25. og 26. oktober 2012¹⁴. To av prosjektene og 5 prosjektdeltakere var ikke til stede på samlingen. Styringsgruppa var representert med unntak av en representant (sykdomsforfall). Dessuten var de kommunale koordinatorene, 1 representant for faglaga, samt eksterne forelesere representert.

¹² Se vedlegg 15: 4. fellessamling Hattfjelldal

¹³ Se vedlegg 16: Referat fra studietur til Rogaland og Skottland

¹⁴ Se vedlegg 17: Invitasjon - avslutningssamling

Formål med samlingene: 2 dager med oppsummeringer fra prosjektet, og et ønske om å inspirere til videre arbeid med fjøsene. Konferansen bestod både av innspill utenfra, arbeid i grupper - og informasjon/diskusjon prosjektdeltakerne imellom - se vedlegg.

2.4 Lokale aktiviteter

Prosjektet har etter oppstart invitert de lokale faglaga (Nordland Bondelag og Norges bonde- og småbrukarlag) til deltakelse på våre samlinger - og til å komme med innspill i prosessen. De inviterte faglaga har vært:

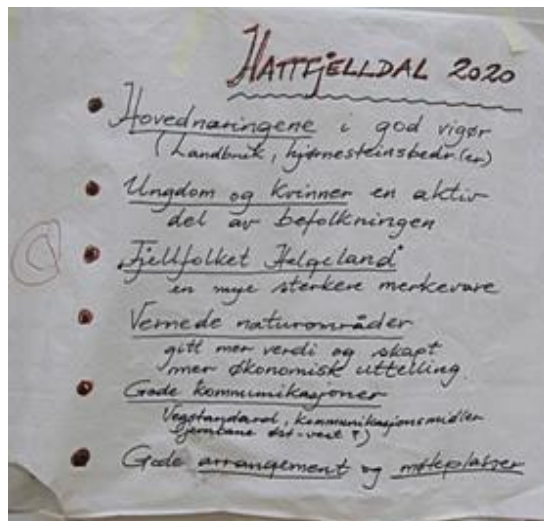
Hamarøy/Steigen:

- Tysfjord og Hamarøy bonde- og småbrukarlag, ved Bjørn Knutsen, Ulsvåg
- Steigen Bondelag, ved daværende leder Knut Sivertsen
- Hamarøy Bondelag, ved Helge Nilsen, Finnøy

Hattfjelldal:

- Hattfjelldal bonde- og småbrukarlag, ved Brynjar Dalen
- Hattfjelldal bondelag, ved Harald Lie (også prosjektdeltaker)
- Hattfjelldal bondelag, ved Johan Granmo

Lokalt har prosjektet søkt å bidra til økt lokal aktivitet. Blant annet arrangerte Hattfjelldal bonde- og småbrukarlag og Hattfjelldal bondelag i samarbeid med Hattfjelldal kommune og prosjektet Liv i fjøsan en aktivitetsdag i Hattfjelldal lørdag 5. februar 2011¹⁵. Dette ble et vellykket arrangement med over 40 deltakere, og en varighet fra kl 10.00 - 15.30.

Optimisme for fremtida preget møtet i Hattfjelldal

Foto: Torger Karlsen/ Fylkesmannen i Nordland

¹⁵ Se vedlegg 18: Muligheter i Hattfjelldal?

En forenklet versjon av et slikt arrangement ble også arrangert lørdag 21. april 2012 kl 11.00 - 14.00 på Hamarøy Hotell, Innhavet ¹⁶. Dette møtet var beregnet på kommunene Hamarøy og Steigen, men var imidlertid et mindre ambisiøst arrangement, sammenlignet med arrangementet i Hattfjelldal. Deltakerne ble fulgt opp gjennom senere samtaler av koordinator i Hamarøy/Steigen, sammen med næringssjef i Hamarøy og prosjektleder, medio juni 2012.

3 Økonomi

Prosjektet har hatt god kontroll på økonomien, som det fremgår av vedlagte regnskap, og holder seg innenfor budsjett. Regnskapet er ført hos Fylkesmannen i Nordland, og revidert av firmaet KPMG. Revisorbekreftet regnskap er vedlagt.

Prosjektet er finansiert i hovedsak gjennom bidrag fra Nordland Fylkeskommune. I tillegg mottok prosjektet støtte fra landbruks- og matdepartementet gjennom prosjektet «Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap» og sentrale BU-midler. Også Fylkesmannen i Nordland bidro gjennom egne BU - tilretteleggingsmidler. For å motivere kommunene til aktiv deltakelse, ble det stilt krav om finansiering med kr 50 000,- for hvert delprosjekt. I tillegg utgjorde fjøseierne egeninnsats en ikke ubetydelig andel av den totale finansieringen.

Finansiør	Beløp
LMD – Sentrale BU-midler	795 000
LMD – Nasjonalt program for landbruksbygg og kulturlandskap	320 000
FM, BU tilretteleggingsmidler	1 447 000
Nordland fylkeskommune	4 172 200
Fjøseierne-egeninnsats	2 015 800
Vertskommunene for clustrene	500 000
Total sum finansiering	9 250 000

Fig 1: Oversikt over prosjektets finansiering

Som det fremgår av det reviderte regnskapet var det avsatt 2 millioner til prosjektdeltakernes utvikling av sine fjøs (kr 200 000 til hvert prosjekt). Så godt som alle disse midlene er fordelt og benyttet direkte i deltakernes prosjekter - kr 1 923 527,-.

¹⁶ Se vedlegg 14: Invitasjon til Liv i fjøsan-dag

Når det gjelder prosjektdeltakernes *kompetanse-, nettverks- og motivasjonsbygging* er det benyttet...:

- kr 176 144,- til studieturer hvor deltakerne besøkte hverandre
- kr 201 274,- til studietur til Rogaland og Skottland, og
- kr 249 185,- hvor deltakerne har møtt hverandre på lokale samlinger
- totalt kr 626 603,-

Siste del av prosjektperioden har vært preget av at det i prosjektet har vært mindre grad av fellesaktiviteter i form av lokal- eller fellessamlinger.

De enkelte delprosjektene er etter hvert på til dels svært ulike utviklingsstadier, og retning og progresjon i utviklingen hos noen av disse er usikker. Vi forventer likevel at endrings- og utviklingsarbeidet av fjøsene "skyter fart" for de fleste prosjektene, og at de vil ha en positiv utvikling fremover.

4 Prosjektets resultater

MÅLNIVÅ	RESULTATER
<p>1 Formål</p> <p>En revitalisering av Nordlands mange ubrukte fjøs som kultur- og næringsarena skal skape ny virksomhet, nye møteplasser og sikre kulturlandskapet for fastboende og tilreisende og derved skape bolyst i bygdene</p>	<p>Formålet beskriver et langsiktig perspektiv og er vanskelig å uttale seg med sikkerhet om på tidspunktet for avslutningen av prosjektet. Det vil blant annet avhenge av på hvilken måte, og i hvilket omfang de deltakende organisasjoner i prosjektet velger å samhandle - og i hvilket omfang man satser videre. Det må imidlertid kunne sies å ligge godt til rette for videre arbeid med det potensialet som eksisterer gjennom ubenyttede driftsbygninger, de mange kreative menneskene som befinner seg i Nordland, og gjennom det grunnlaget som er lagt i prosjektet. Prosjektet har hatt stor overføringsverdi for involverte kommuner, Nordland fylkeskommune og Fylkesmannens landbruksavdeling</p>
<p>2 Effektmål - utad</p> <p>Overfor <i>aktive gårdbrukere</i> vise hva de kan bruke de gamle fjøsene til, når de nye samdriftsfjøsene "tar over" som driftsbygninger. I tillegg får man fram gode eksempler på næringer som lar seg kombinere med tradisjonell gårdsdrift</p> <p>Overfor <i>inaktive eiendomsbesittere</i> (fritidseiendommer) skape en debatt om hvilken framtid de ønsker med fjøsene som står tomme og delvis til nedfalls</p>	<p>Effektmålene utad er som nevnt overfor blant annet avhengig av fremtidig aktivitet. Lokalt i de deltakende kommunene må imidlertid prosjektet kunne sies å ha bidratt med gode eksempler på hva de eldre/gamle fjøsene kan benyttes til, gjennom det arbeid som er gjennomført i kommunene - blant annet gjennom eget arrangement i kommunene, hvor fokus ble satt på muligheter for alternativ bruk av gamle fjøs.</p> <p>I ovennevnte arrangement var det imidlertid en eiergruppe som var fraværende – eiendomsbesitterne som ikke er gårdbrukere eller benytter eiendommene på annen måte. Disse utgjør i "våre" kommuner en relativt stor andel av det totale antall eiendommer, og det var viktig å få disse i tale, i og med at prosjektet rettet seg mot begge disse gruppene. Gjennom prosjektets mediadekning opplevde vi økt interesse hos gruppen inaktive eiendomsbesittere gjennom blant annet telefoner etter slik mediadekning. Muligens er det å kunne ta også disse driftsbygningene i bruk en politisk problemstilling - både lokalt i kommunene og på et høyere nivå. En eiergruppe som må kommuniseres med fra det lokale nivået.</p>

<p>Overfor <i>allmennheten</i> gjøre oppmerksom på de dramatiske endringene kulturlandskapet får i Nordland, dersom fjøsene går tapt</p>	<p>Gjennom prosjektperioden er det lagt stor vekt på å informere om prosjektet, målsetting, deltakere og resultater - både på riks- og fylkesplan gjennom NRK; og regionalt og lokalt gjennom regions- og lokalaviser. Det er også opprettet en egen hjemmeside for prosjektet. Den er imidlertid til dels lite synlig på fylkesmannsembetets hjemmeside. Boka om prosjektet vil forhåpentligvis også bidra til bevisstgjøring og debatt rundt problemstillingen.</p>
<p>2 Effektmål - innad</p> <p><i>Virkemiddelapparatet</i> vil få ny kunnskap (kompetanseheving) om ny bruk av gamle fjøs som hittil er svært lite beskrevet, dokumentert og verdsatt. Dette vil danne grunnlag for vurdering og tilpasninger av retningslinjer for bruk av BU-midlene i Nordland. Også nye måter å samarbeide på partnerskapet imellom kan være mulig å oppnå</p>	<p>Gjennom prosjektet har de deltakende organisasjonene utvekslet informasjon og bidratt til ny kunnskap om og for hverandre. Eventuell videreutvikling og tilpasning av retningslinjer for BU - midler, vil på samme måte som fremtidig effekt utad, være avhengig av i hvilket omfang de deltakende organisasjoner i prosjektet velger å samhandle - og i hvilket omfang man satser. Følgeevalueringen - gjennomført av Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling (HLB) har bidratt til viktige læreprosesser i styringsgruppe og virkemiddelapparatet, og bidratt til fokus på viktige områder</p>
<p>Resultatmål 1</p> <p>I løpet av prosjektperioden på tre år skal inntil 10 case (fjøs) i to kommuner/områder i Nordland utvikles fra å være tomme bygninger til å bli nærings- og kulturinstitusjoner. De ulike tilnæringsmåter og metodikken for å få til denne utviklingen skal dokumenteres i et veiledningshefte</p>	<p>Det ble relativt tidlig i prosjektet klart at det ville by på store utfordringer å kunne utvikle 10 fjøs fra å være tomme bygninger til å bli nærings- og kulturinstitusjoner i løpet av prosjektperioden på 3 år. Etter prosjektets midtveisevaluering og påfølgende diskusjon i styringsgruppa, forandret prosjektet karakter. I tillegg til å være "produksjons-orientert" ble det i tillegg lagt fokus på prosjektet som et utviklings- og læringsprosjekt, hvor kunnskap og erfaringer fra prosjektet har stått sentralt. Viser i denne sammenhengen til vedlagte midtveis- og sluttrapporter, samt boka "Liv i fjøsan".</p> <p>Når det gjelder dokumentasjon var temaet innledningsvis et papirbasert veiledningshefte, og utvikling av dette ble diskutert ved flere anledninger. I den samme perioden ble det ved landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Hordaland utarbeidet en papirbasert veileder. I og med at en papirbasert veileder raskt "foreldes" - så styringsgruppa positivt på forslaget om å utarbeide denne i et digitalt format. Veilederen er plassert tilgjengelig både på prosjektets hjemmeside, og ved landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Nordland. Veilederen har nå fått en tydelig "Nordlandsprofil".</p>
<p>Resultatmål 2</p> <p>I løpet av entrepenørperioden skal en forfatter og en fotograf følge utviklingen av fjøsene i prosjektet, og sette dette inn i et sosiokulturelt perspektiv for hva en ønsker med fjøsene i fylket. Dette for å gjøre nordlendingene mer oppmerksomme på situasjonen og mer bevisst hva man kan gjøre med den</p>	<p>Relativt tidlig ble fotografen Rune Johansen tilknyttet prosjektet. Han har fulgt prosjektdeltakerne på samlinger, vært på besøk på gårdene og deltatt på ekskursjoner. Det foreligger derfor mange bilder fra prosjektene. Hans bilder er også sentrale i boka fra prosjektet. Etter en prosess mht valg av forlag ble Forlaget Press valgt som utgiver. Forfatter er Dag Jørund Lønning, rektor ved Høgskulen for landbruk- og bygdeutvikling, og han har satt de tomme driftsbygningene i Nordland og Norge inn i en større sammenheng.</p>

4.1 Prosjektets måloppnåelse - en utdyping

Slik prosjektet var formulert i prosjektbeskrivelsen, må det kunne beskrives som ambisiøst - og prosjektets målsettinger har favnet bredt. Fra ferdigstilling av 10 delprosjekter via dokumentasjon av kunnskapsutvikling til et ønske om å skape debatt om fremtidig bruk av landbruksbygninger og endring av kulturlandskapet som konsekvens av at fjøs avvikles og forfaller. Samlet sett har prosjektet «Liv i fjøsan» oppnådd konkrete resultater innenfor alle målområdene. I delprosjektene er de tomme fjøsene tenkt benyttet til alt fra formidlingsarena, pedagogisk ressurs, mikrobryggeri, helårsbolig, trelastproduksjon, countryfestival-lokale, opplevelsesturisme, overnattingssted, lokal kulturinstitusjon og kafe.

En god del arbeid gjenstår fortsatt i delprosjektene når prosjektet avsluttes, men mye er realisert. Arbeidet med å fange allmennhetens oppmerksomhet og å skape debatt om den fremtidige bruken av landbrukseiendommene, må det jobbes mer med. Imidlertid antar vi at veilederen og boka «Liv i fjøsan» som er konkrete resultater av prosjektet, vil være viktige virkemidler i arbeidet med å skape nettopp den ønskede debatt på området.

I det følgende har vi reflektert over og kommentert noen områder og tema som har hatt betydning for utviklingen underveis i prosjektet «Liv i fjøsan».

Organiseringen av prosjektet, inkludert sammensetningen av styringsgruppen, var beskrevet i prosjektet, og har i prosjektperioden ikke vært en sak i styringsgruppen. Det kunne kanskje imidlertid vært tema - sammen med andre forhold i prosjektbeskrivelsen, f.eks. realismen i fremdriftsplanen, målsettinger, og/eller styringsgruppens rolle - som f.eks. en mer arbeidende styringsgruppe? Det som muligens kan anføres som et argument - noe som også er gjort av prosjektevaluator - er at styringsgruppa burde vært supplert med representanter fra kommunene (de kommunale koordinatorene?) og kanskje også fra faglagene i landbruket. Dette ville gjort kommunikasjon og gjennomføring enklere - tydeliggjort forventninger, økt lokalt engasjement og motivasjon og bedret kontakten med prosjektdeltakerne. En ulempe med en slik organisering ville være at det ble en styringsgruppe med flere (mange) medlemmer med de praktiske begrensninger som ville lagt i en slik organisering. Imidlertid ville det påvirket arbeidet med de lokale prosjektene positivt - slik at forholdene for videre arbeid lokalt i kommunene ville lagt bedre til rette - både i prosjektet og i ettertid. En annen mulig modell kunne vært å opprette en prosjekt-/arbeidsgruppe som hadde forankring både til involverte kommuner og til faglagene. Denne gruppen kunne så - i samarbeid med prosjektleder diskutert de praktiske fremtidige tiltak. Ved behov kunne denne gruppen møte styringsgruppen for diskusjoner.

En sentral ide i prosjektet har vært bruken av klynger, og at deltakerne i klyngene skulle fungere som ressurser for hverandre. Som støtte for hverandre og som kunnskapsnettverk har disse bare delvis fungert, noe som etter styringsgruppas mening kan henge sammen med et for lavt lokalt engasjement. En av utfordringene har muligens vært manglende avklaringer mellom prosjektleder/styringsgruppe og lokale koordinatører. Her er vi imidlertid av den oppfatning at det ligger store muligheter for å hjelpe frem tilsvarende prosjekter gjennom økt lokal aktivitet. Det forutsettes da at også de lokale faglagene i større grad er aktive deltakere i et slikt arbeid.

Fig 2: Fasene i utviklingsprosjekter. Kilde: Dag Jørund Lønning, Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling

Fra enkelte av prosjektdeltakerne kom det underveis tilbakemelding på at det ble brukt mye tid på enkelttema - blant annet arbeid med forretningsideene til prosjektdeltakerne. Dette har muligens sammenheng med at prosjektdeltakerne stod på til dels forskjellige stadier i utvikling av sine forretningsideer, og at enkelte var utålmodige etter «å komme videre». Kanskje bør man i fremtidige prosjekter forsøke i større grad å se det individuelle i fellesskapet - klyngetenking til tross. Sistnevnte forhold - individuell vurdering - er noe som kanskje også i større grad kunne vært benyttet overfor deltakerne - kanskje særlig med tanke på den utarbeidede utbetalingsmodellen - muligens har denne vært for mye på linje med resultatkravene i prosjektet - og vært for ambisiøs/rigorøs. Kanskje burde denne vært definert i samarbeid med prosjektdeltakerne, etter at en var blitt nærmere kjent med disse og etter at en hadde fått bedre informasjon om forretningside og øvrige forhold knyttet til prosjektdeltakerne.

Det må imidlertid også anføres at prosjektet - etter tilbakemeldinger gjennom midtveisevalueringen - i større utstrekning tilstrebet en fleksibel holdning i forhold til utbetalingene overfor prosjektdeltakerne.

Gjennom Husbankens representant i styringsgruppa kom prosjektet i kontakt med denne organisasjonens arkitektmiljø. Etter besøk, samtaler og diskusjoner ble det tatt kontakt, og inngått avtale med arkitekt Sami Rintala i arkitektfirmaet Rintala Eggertsson Architects. Firmaet var i prosjektet representert ved Sami Rintala. Tanken var at han skulle være en ressurs som prosjektdeltakerne kunne lære av og konsultere ved spørsmål. Hvis deltakerne ønsket å benytte dette firmaets tjenester, var dette en sak utenfor prosjektet. Sami Rintala deltok også på møter og samlinger, samt besøk hos prosjektdeltakerne, og bidro med positive innspill til disse. Dette tilbudet gjorde det enklere for flere å kunne visualisere sine tanker og ideer, og eventuelt gå videre med disse. Denne kontakten har vært en berikelse for prosjektet og tilført deltakerne ny kunnskap.

Det ble også knyttet kontakt med den meritterte fotografen Rune Johansen for å dekke behovet for å dokumentere prosjektet. Dette har medført en rekke flotte bilder, hvor flere kan gjenfinnes i boka «Liv i fjøsán». En utfordring gjennom prosjektet har vært at når behovet for billedtaking har vært tilstede, har Rune Johansen - som travelt opptatt fotograf - hatt andre oppdrag. Vi mener imidlertid at vi har kommet godt ut av den fotodokumentariske delen av prosjektet.

I prosjektperioden har vi i prosjektet samarbeidet tett med Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling gjennom midtveis- og sluttevalueringer, forfatteroppgave i bokprosjektet og i flere møter og diskusjoner. Dette har vært en kontakt som har bidratt til å utvikle prosjektet på en svært positiv måte. Kanskje kan en mulig modell for veiledning/evaluering i et eventuelt senere prosjekt være en evaluator/veileder som faglig bisitter/veileder i styringsgruppa - hvor muligheten for en hurtigere kurskorrigering og økt læring vil være noen av fordelene.

5 Evalueringer

Midtveisevaluering av prosjektet ble gjennomført i hovedsak i juni 2011, og har som empirisk basis for evalueringsrapporten deltakelse av evaluator - Høgskulen for landbruk og næringsutvikling (HLB) - på prosjektsamling med alle prosjektdeltakerne, og to besøk hos de enkelte prosjektdeltakerne (høst/vinter 2010 - 11 og juni 2011). I tillegg vedvarende dialog med prosjektleder, samt deltakelse på prosjektets studietur til Jæren og Skottland i mai 2011. Evalueringa tar opp flere forhold og anbefaler blant annet:

- en eventuell revidering av resultatmål og utbetalingsmodell til pilotene
- en tydelig tilbakemelding til prosjektdeltakerne om at resultatmålene i prosjektet er for ambisiøse
- presentasjon av et revidert målhierarki
- individuell oppfølging av pilotene
- registrere de ulike pilotene sine erfaringer for å sikre læring
- forsøke å få i gang større aktivitet innenfor de to klyngene
- sosiale samlinger for å vedlikeholde kunnskap og nettverk
- identifisere og konkretisere suksessfaktorer for videre bruk av offentlige virkemiddel på feltet
- involvere styringsgruppa mer aktivt
- større fokus på ekstern kommunikasjon

Disse påpekte forholdene har styringsgruppa i all hovedsak stilt seg bak – og kommentert disse slik:

"Når det gjaldt midtveisevalueringen fra HLB tok styringsgruppa blant annet utgangspunkt i de anbefalinger som er gjort her:

- En revidering/justering av prosjektets mål og utbetalingsmodell til prosjektdeltakerne:

Styringsgruppa uttaler at prosjektmålene som er definerte i prosjektbeskrivelsen består - og styringsgruppa ønsker størst mulig progresjon/utvikling hos prosjektdeltakerne. Man presiserer også at

man må søke å tydeliggjøre hvilke forventninger man har til prosjektdeltakerne i denne sammenheng.

Når det gjelder utbetalingsmodell, diskuterte styringsgruppen de individuelt inngåtte avtalene. Flere alternativer ble diskutert, og det utarbeides et utkast til nytt avtaleforslag overfor prosjektdeltakerne.

- Sette fokus på individuell oppfølging av prosjektdeltakerne i den resterende fasen av prosjektet

Styringsgruppa uttaler at det i denne fasen av prosjektet er naturlig med et tettere individuelt fokus. Dette vil man også tilstrebe gjennom større grad av samarbeid med de kommunale koordinatorene

- Fokus på registrering av prosjektdeltakernes erfaringer og utarbeidelse av en rapport fra resultatene av denne registreringen

Styringsgruppa uttaler at dette vil være fruktbart for kunnskapstilfanget i prosjektet. En mal for denne registreringen utarbeides.

- Fokus på økt aktivitet i klyngene - med utgangspunkt hos prosjektdeltakerne og/eller kommunale koordinatorene

Styringsgruppa uttaler at man forventer større grad av fokus og aktivitet lokalt fremover

- Gjennomføring av sosiale eller faglige samlinger for å vedlikeholde aktiviteten hos prosjektdeltakerne

Styringsgruppa uttaler at man vil søke å legge til rette for lokale samlinger. Interessen for kompetansebygging i tilknytning til de lokale samlingene søkes kartlagt ifm de lokale møtene i november/desember

- Ei mer aktiv styringsgruppe

Styringsgruppa uttaler at man fremover - gjennom fremtidige dialoger med prosjektdeltakerne - søker å avklare disse forventningene til prosjektet

- Økt fokus på informasjon og kommunikasjon eksternt

Styringsgruppa uttaler at vi videre i prosjektet planlegger å legge økt vekt på eksternt informasjon/kommunikasjon, og at utlegging av prosjektets hjemmeside gjør dette enklere

- Identifisere og konkretisere suksessfaktorer i forhold til erfaringslæring for eventuelt andre aktører

Styringsgruppa uttaler at det må gjennomføres et registreringsarbeid for å identifisere slike faktorer - ifht bruk av offentlige virkemidler - og kanskje særlig utfordre kommunene på dette"

Evaluatør arbeider for tiden med sluttevalueringen av prosjektet.

5.1 Tilbakemeldinger fra prosjektdeltakerne

I begynnelsen av januar 2013 ble prosjektdeltakerne - av prosjektet - bedt om å ta stilling til, og besvare et utvalg spørsmål om deres opplevelser av å ha vært deltakere i prosjektet Liv i fjøsan. Som det fremgår av det nedenstående vanker det både "ris" og "ros". Vi vurderer det imidlertid som viktig å la deltakerne komme "til orde" også her - og ikke bare i evalueringene fra HLB. Nedenfor presenteres derfor de fremkomne svarene i sin helhet.

SPØRSMÅL	SVAR
<p>Forventninger til deltakelse i prosjektet. Beskriv så godt dere kan hvilke forventninger og målsettinger dere hadde før prosjektstart</p>	<ul style="list-style-type: none"> - å møte likesinnede som vi kunne utveksle erfaringer med - knytte nye og nyttige relasjoner som kunne ende med samarbeide innenfor turisme og, å få belyst vår ide med fjøsen fra andre - jeg hadde håpet å få en fullstendig hjelp med forretningsplan, en tett kommunikasjon med Innovasjon Norge. Hadde også sett for meg en engasjert gjeng som jobbet mot et felles mål med å VISE at dette var et praktisk prosjekt som SKULLE ende med TI ferdige fjøser - forventninger om å få kunnskap, veiledning, hjelp og støtte til å utvikle og gjennomføre våre fjøsplaner. Samt få inspirasjon og være del av et «likesinnet» prosjektfellesskap - vår målsetting var i størst mulig grad å gjennomføre de planer vi hadde for «gammelfjøsen» på gården. Innhente og få kunnskap som kunne brukes til å utvikle og gjennomføre planer med fjøsen i løpet av prosjektperioden og at prøvedrift også kunne gjennomføres innen perioden - informasjon, ideer/tips/råd og info gode finansieringsordninger. Målsetting: Påbegynt byggearbeid i prosjektperioden - forventninger om at våre ideer kunne bli løftet til et høyere nivå. På denne måten kunne vi få tilbakemeldinger og innspill på hvorvidt ideene var gode og gjennomførbare. Få veiledning på selve byggeprosessen. Økonomisk støtte. Økt faglig kunnskap både i forhold til "Inn-på-tunet" virksomhet og hvordan restaurere et gammelt bygg. Etablere nettverk - våre forventninger var å kunne bygge om og bruke fjøsbygningen på gården til egen næringsvirksomhet, det at man fikk økonomisk støtte og rådgivning fra prosjektet var avgjørende for å komme i gang med ombyggingen av fjøset. Målsettingen var å kunne ta i bruk fjøset til et effektivt snekkerverksted for egen virksomhet - vi ønsket primært å sette fjøsen i stand for å fortsatt være en viktig del av gårdstunet. Og vi ønsket da å finne aktiviteter som kunne la seg kombinere med den tradisjonelle gårdsdriften. Vi hadde tro på at vår kompetanse og utdanning kunne nyttegjøres til "Inn på tunet" virksomhet. Og at fjøsen kunne bli et viktig sted for dette arbeidet - da vi søkte om å få bli med som prosjektdeltagere hadde vi drømmer om å kunne ta vare på det gamle fjøset på Eldsmo. Vi så på dette prosjektet som en mulighet for å komme i gang både med økonomisk hjelp men og ikke minst som pådrivere og

	<p>samarbeidspartnere. Vi drømte om å kunne ta vare på fjøset som egentlig var svært falleferdig og som mange sikkert bare ville ha revet. For oss har det hele tiden vært viktig å kunne ta vare på alle bygningene på fjellgården. Vi vil drive formidling av fjellgårdens historie</p> <ul style="list-style-type: none"> - vi gikk inn i prosjektet med stor tro og engasjement. Prosjektet var i tråd med intensjonene til Byrkjje reinbeitedistrikt og hadde som mål å skape aktivitet og arbeidsplasser i og rundt Harrvasstua lappeoppsynsstasjon som er eid av reinbeitedistriktet. Familien Larsen som er en sentral aktør i distriktet hadde planer om å bygge bolig i samband med stasjonen og dermed kunne ivareta drift i henhold til prosjektets intensjon - vårt ønske var å få ideer til hvordan vi kunne utvikle drifta på gården med utgangspunkt i våre resursser og i driftsbygningen
<p>Hva synes dere at dere har oppnådd gjennom prosjektet? Har dere nådd de målene dere har satt dere? Hvis ikke - hva er årsakene til det slik dere ser det?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - fått en bekreftelse på at ideen og tankene vi hadde rundt bruken av vår fjøs ikke er forandret, men tvert i mot styrket - vi har fått oppgradert vår forretningsplan, laget gode budsjetter og vi har fått tilskudd fra IN, noe vi tror vi ikke ville ha fått om vi ikke deltok i dette prosjektet - vi har vel nådd målene vi satte oss, men som nevnt tidligere er vi ikke helt i mål i forhold til ferdigstillelse. Vi har virkelig erfart at ting tar tid - jeg var svært bestemt på å klare å nå målet med å ha et ferdig fjøs. Prosessen med forretningsplan ble en langdryg affære som senket mitt prosjekt. Jeg kunne vært ferdig om jeg ikke hadde fått et års stopp for «å vente på de andre». I mitt fjøs er det dog kun småtteri igjen før fjøset står ferdig som en vakker fugl føniks! - gjennom vår deltakelse i prosjektet har vi fått viktig og nyttig kunnskap samt inspirasjon og drahjelp, som i stor grad har bidradd til at vi klarte å gjennomføre vårt fjøsprosjekt i løpet av prosjektperioden - mål er ikke oppnådd. Ombyggingsprosessen er ikke kommet i gang enda. Det er et stort og kostbart prosjekt og inntekspotensialet står ikke helt i forhold til investeringer og arbeid. Dårligere finansieringsordninger enn forventet - vi har etablert et nettverk av mulige kunnskapsaktører og samarbeidspartnere. Fått innsikt i og mer erfaring med ”Inn-på-tunet” arbeid/aktiviteter. Utarbeidet en forretningsplan (ikke fullstendig kostnadsoverslag). Punktvis lagt et løp for selve restaureringsarbeidet. Kommet i gang med restaureringsarbeidet. Prosessen har tatt mer tid enn hva vi forventet - vi synes vi har kommet langt og har nådd de målene vi hadde med fjøsbygningen. I tillegg fikk vi ideen/tips om Country låvedans i prosjektperioden, og vi har ferdiginnredet låven til å kunne holde arrangementer. På grunn av at vi har gjort alt av arbeid med fjøset og låven selv uten innleid snekker, har det gått ut over målsettingen vi hadde for markedsføringen og jobbingen med bedriften - vi føler vi har lært svært mye og det har også vært inspirerende å delta. Målene har vi ikke nådd i denne perioden, men jobber videre i den tro at det fortsatt er mulig over litt lengre tid. <p>Av årsaker kan vi nevne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - markedet for ”Inn på tunet” tjenester viser seg å være vanskelig å komme inn i uten at vi har et ferdig anlegg og tilsvarende stiller Innovasjon Norge krav om langsiktige avtaler for å gi støtte til et prosjekt - ”inn på tunet” og utleie tjenester er fritatt for mva og dermed vil investeringer for det meste bli 25% dyrere enn om vi satser på annen næring - det viste seg at kjeller i fjøset ikke var i en slik stand vi hadde håpet på, og det gikk lang tid før vi fikk konsulenthjelp med fagkompetanse. Vi har nå

	<p>god kontakt med fagperson og ser lysere på arbeidet videre fremover. Vi føler også at regelverket var til hinder for at vi kunne nytte Husbanken siden vi i landbruksnæringen vår alt hadde gården i pant i forbindelse med annet banklån</p> <ul style="list-style-type: none"> - vi er svært fornøyde med det vi har oppnådd gjennom prosjektet. Vi har fått bygget opp igjen fjøset. Hovedfjøset er ferdig utvendig og nytt tak med torv har kommet opp. Fasademessig ser det helt ferdig ut. Vi har fått ferdig tømret geitfjøset og fraktet det opp til lagring på tunet. Det gjenstår å montere det opp på baksiden slik det gamle geitfjøset stod tidligere. Dette rakk vi ikke før vinteren kom, men vil gjøres til våren. I forhold til vår søknad om deltagelse vil vi derfor si at vi har kommet i mål så godt som mulig - I prosjektet har vi fått muligheter til å utrede ulike forretningskonsept innenfor området kulturbasert næring og har fått bekreftet at det er et betydelig potensial for kommersialisering i samband med tradisjonell reindrift. Målsetningene er ikke oppnådd i henhold til realisering av prosjektet. Dette bunner først og fremst i at etablering av infrastruktur til Harrvasstua i praksis ble umulig på grunn av høye anleggsbidrag. Å etablere den planlagte aktiviteten ble umulig og den videre aktiviteten i prosjektet må legges i forhold til disse faktaene. Den kunnskapen som er innhentet i prosjektet vil uansett være nyttig i videre arbeid og være med å danne grunnlag for realisering av potensialet i relasjon til reindriftsnæringen - vi har ikke nådd det målet vi hadde i utgangspunktet, men har blitt kjent med mange eksempler på hvordan man kan utvikle en næring. Årsaken er at ting og forutsetninger endrer seg underveis
<p>Hva synes dere har vært positivt med å være deltakere i prosjektet Liv i fjøsan - og hvorfor?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - det har vært kjempepositivt å være med i prosjektet, vi har knyttet mange nye og gode kontakter med folk vi ikke hadde kommet til å møte uten denne deltagelsen - vi har fått mange gode innspill på vårt prosjekt og har vært med på ting vi heller ikke hadde kommet til å gjøre på egenhånd - studietur, Ståle fra Narvik, arkitekt. Samt det å ha stemplet Liv i fjøsan prosjekt og Fylkesmannen med i prosessen. Døråpner! - det positive med prosjektdeltagelsen har vært og fått mulighet til gjennom kunnskapsformidling, samhandling med «likesinnede» og eget praktisk prosjektarbeid å utvikle og gjennomføre vår prosjektplan. Dette har gitt oss inspirasjon til å utvikle fjøsen og gården videre - det som har vært positivt med å være deltaker i prosjektet er kontakt med andre deltakere, sett andre prosjekter og at deltakerne er på forskjellige nivå er positivt og lærerikt - møtt mange hyggelige og fagsterke personer. De faste, regelmessige fellessamlingene, med konkrete forberedelsesoppgaver, har gjennom prosessen gitt en viss progresjon i prosjektet. Særlig de første samlingene var inspirerende, det samme gjelder besøksrunden i Nord-Salten og i Hattfjelldal. Har følt oss privilegert som har fått deltatt i dette ressursprosjektet. Fått mer kunnskap om "Inn-på-tunet" arbeid. Mer bevissthet omkring mulig bruk av gamle fjøser, konkretisert egne ideer gjennom forretningsplanarbeid. Mer kunnskap om eldre bygg og "verdien" av disse. Sett mange gode eksempler på bruk av gamle fjøser. Støtte til egne ideer fra mange ulike hold. Diskutert egne ideer. Fått et mer realistisk syn på hvor tids- og kostnadskrevende det er å restaurere "gammellåven" - veldig positivt å treffe mange trivelige og interessante mennesker, mange nye ideer og innspill fra "likesinnede", og oppfølging fra prosjektet med profesjonelle aktører. Det å også kunne få økonomisk støtte gjennom prosjektet har vært avgjørende for å få fullført vår målsetning

	<ul style="list-style-type: none"> - vi har lært mye om bygdeutvikling. Blant annet med Dag Jørund Lønning, Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling. Studietur til Rogaland og Skottland var veldig inspirerende og vi ble godt kjent med hverandre i gruppa. Vi har også lært en god del om foretnings-planarbeidet og begynner å skjønne hvorfor det ofte er nødvendig med endringer for å tilpasse det til virkligheten. Det sosiale har vært trivelig siden vi har vært en ganske stor gruppe som har hatt noe felles, selv om de ulike prosjektene har vært svært ulike - vi har hatt positiv erfaring med å være med i prosjektet. Vi har fått hjelp til det vi har ønsket oss, og vi har sett på vårt eget prosjekt som svært viktig å få fullført i henhold til vår avtale. Det har vært utrolig hektisk men vi har følt ett ansvar. Det har vært lærerikt og vi har møtt mange interessante mennesker. Dyktige personer både i styringsgruppe, foto/dokumentasjon og arkitektmessig - det mest positive i prosjektet er å treffe mennesker som ser potensial der mange andre ser problemer. Dette er nyttig for oss og danner grunnlaget for et nettverk som kan være nyttig i tiden fremover - vi har blitt kjent med nye mennesker som er i samme situasjon med utvikling av gården de driver. Har også vært interessant å bli kjent med næringsarbeidet i en annen kommune. Studieturen var også svært givende
<p>Hvilke negative forhold vil dere eventuelt nevne i prosjektet Liv i fjøsan - og hvorfor?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - det eneste negative er at vi sto på så forskjellige ståsted. Dette resulterte i noen samlinger der temaene var ting vi er ganske gode på mens det for andre var helt nytt stoff. Eksempler på dette var når vi hadde kalkyler, budsjetter, forretningsplaner ol. Da brukte vi tiden til å hjelpe de andre som ikke kunne dette fra før, men det var jo selvfølgelig hyggelig å kunne være til hjelp - for mye prat, for lite effektivt, praktisk retta arbeid, for lite engasjement fra de øvrige deltakere. LITE FUTT! - av negative forhold vil vi peke på det at prosjektet har vært et forsøksprosjekt, - og etter vår mening har båret preg av å bli til mens vi gikk. Var derfor mer utsatt for «barnesykdommer». En av de alvorligste av disse, mener vi var at det ble satt for lite og for sent fokus på de tekniske utfordringene ved fjøsombygninger, - og utfordringer i forhold til bestemmelser i plan- og bygningsloven. Kunnskapsformidling om hva som var lov og hva som var teknisk mulig med fjøsombygging, samt søknadsprosedyrer for dette burde kommet mye tidligere og kanskje først i prosjektperioden. Av andre negative forhold kan nevnes ekskursjonsuken våren 2010 som etter vår mening ble veldig stressende og slitsom. Her kunne Skottlands-delen med fordel vært utelatt til fordel for mere norske og relevante prosjekteksempler - negativt har det også for vår del vært at Hamarøy kommune og deres lokale koordinator og politikere i liten grad har vist interesse og fulgt opp sin oppgave i prosjektet. Og sammen med gårdens nærmeste naboer vært lite smidige i forhold til noen av våre planer og behov rundt fjøsprosjektet - veldig sein og uklar avklaring med hensyn til finansieringsordninger, både når det gjelder tilskuddet som deltakerne skulle få i prosjektet og avklaring om det hadde betydning for evt. eksterne tilskudd (Innovasjon Norge). Tilnærmet ingen deltakelse og innspill fra styringsgruppa. Alt for stor satsing på kontroversielle arkitekter - har i enkelte perioder tatt ”vondt” mye tid. Enkelte av samlingene hadde et noe tynt innhold, med unødvendige repetisjoner av hverandres ideer og ståsted - veldig høy intensitet og tettpakkede program ved fellessamlinger slik at det ble liten tid til å snakke med de andre i prosjektet. Det har vært lite informasjon fra de andre

	<p>prosjektene underveis, og den lokale klyngen har ikke fungert som forventet. Den økonomiske delen synes vi dessverre har vært uoversiktig og uforutsigbar, den har skapt hodebry og til dels økonomiske vanskeligheter for vår del</p> <ul style="list-style-type: none"> - selv om det har vært et pilotprosjekt, synes vi at en del ting kunne vært mer strukturert. Vi tenker da på retningslinjer i forhold til utbetalinger. Hvordan vi skulle kommunisere i gruppa. (Har vært liten aktivitet utenom samlingene). Kunne vi brukt mer internett og sosiale medier? Kunne kommunene vært mer aktive som pådrivere? - kommer ikke på spesielt negative forhold. I såfall måtte det være at vi kanskje kom litt seint igang med selve byggingen/realiseringen av prosjektet. Det første året gikk mye til forarbeid med forretningsplan osv. Det måtte jo selvfølgelig også brukes tid på, men da skulle kanskje hele prosjektet hatt lengre tid til selve byggingen. Det har vært hektisk å komme i mål og vi ville jo gjerne ha gjort enda mer før tiden i prosjektet nå løper ut. Mange kom kanskje ikke lengre enn til å se på det hele som ett forprosjekt. Særlig de som var avhengige av ekstern finansiering - det er vanskelig å sette fingeren på negative sider. Det kan oppfattes negativt at prosjektet er utelukkende rettet mot nedlagte driftsbygninger i landbruket. En litt bredere tilnærming kunne vært ønskelig. I tillegg kan det stilles spørsmål rundt verdiskapningsaspektet i prosjektet, det er mulig at fokuset på verdiskapning i enkelte tilfeller blir overskygget av fokus på estetikk og design - forretningsplan. Opplegget tok aaalt for lang tid og var lite rasjonell bruk av tid/resurssene. Økonomi: Mye uklarheter gjennom hele prosjektperioden. For lite arbeid på lokalt plan
<p>Hvordan vil dere karakterisere forretningsidéen du/dere har valgt - spesielt sett i forhold til:</p> <ul style="list-style-type: none"> - personlig engasjement - som en fremtidig arbeidsplass og inntektskilde 	<ul style="list-style-type: none"> - vi har et nært og personlig engasjement til vår ide, og dette er mye på grunn av at vi går mitt i det hele tiden og fordi det er en direkte videreutvikling av det vi allerede holder på med i Tranøy Opplevelser - fjøsen er med på å sikre arbeid til oss begge i bedriften vår, og er med på en direkte styrking av økonomien. Fjøsen vil utvide vår sesong med 3-4 mnd., da vi kan tilby senger til de gruppene som ønsker å benytte oss utenom sommersesongen - veldig bra, målrettet og funksjonell. Fungerer allerede! Vi er godt i gang! HURRA! - vi har hatt et sterkt personlig engasjement i forhold til vår forretningside både forrutt og under prosjektperioden. Realismen har festet grepet i forhold til arbeidsinnsats og inntjening, noe som gjør at fjøsen ikke vil ha noen avgjørende økonomisk fremtidig betydning for oss. Målet vil være å ta vare på det som er utviklet og bygge gradvis videre på det. Fjøsen vil bli en fin del av en fremtidig levende kultur -og miljøgård , -drevet og motivert av skapertrang og livopplevelse mer enn av mål om pengerikdom - vi har veldig lyst til å realisere forretningsplanen. Lønnsomheten er negativ, og det vil ta tid å realisere. Vil avhenge av stor bruk av egeninnsats. Røssøyfjøset vil være et supplement til turistsatsinga med sjøhus og aktiviteter i Røssøy havn - mener fremdeles våre ideer er gode og gjennomførbare. Vårt personlige engasjement avhenger av disponibel tid. Begge er vi fullt sysselsatt i andre jobber i tillegg til at vi har tre barn. Den største utfordringa er å få finansiert selve restaureringsarbeidet slik at den framtidige fjøsen kan gi rom til inntekstsgivende aktivitet. Uavhengig av "gammellåven" gjennomfører vi i dag ulike "Inn-på-tunet" aktiviteter. Imidlertid vil det bli lagt enda bedre til rette med et ferdigrestaurert fjøsbygg. Blant annet har behov for både et undervisningsrom, toalett og garderobesamt et kjøkken. Når våre barn blir eldre, vil tidsaspektet endres. Vi får mer tid, samt at det er mulig å gi sesongbaserte arbeidsplasser dem. Slik ønsker vi på lang sikt å arbeide fram et konsept som kan gi videreutvikling av gården, samt

	<p>være interessant for våre barn</p> <ul style="list-style-type: none"> - har vært liten tid til å tenke på forretningsideen i byggeperioden, men tar tak i den nå når byggingen er ferdig. Vi ser positivt på fremtidige arbeidsplasser og inntektskilder i fjøsen, da vi har flere bein å stå på, med tanke på snekkerverksted i fjøsen og Country arrangementer på låven. En ide er å bruke låvedans/festival aktivt i markedsføring av egne produkter fra snekkerverkstedet - tror den er grei, men kom til kort med den bygningstekniske biten og ting tar derfor mer tid enn vi hadde beregnet. Og har derfor ikke kommet så langt at vi har fått prøvd det ut. Som en fremtidig arbeidsplass og inntektskilde - vårt hovedmål er at forretningsideen vi har valgt skal bidra med inntekt til den aktive gårdsdriften vi driver i dag. Slik at vi begge kan få inntekt av gården og ikke trenge å jobbe utenom gården slik vi gjør i dag. I beste fall kan vi på sikt også kunne lønne innleid hjelp for å få mer aktivitet på gården - vår forretningsplan ble jo utviklet og fikk kjøtt på beina gjennom denne prosjektperioden. Det har vært svært givende. Spesielt møte med arkitektene Rintala og Marek gjorde inntrykk på oss og ga oss konkrete ideer. Videre ble vi anbefalt VRI- Nordlandsforskning og har jobbet mye med ideene våre også der. Egen rapport foreligger. En slags mulighetsstudie. Har også gjennomført to Høgskolestudier innen feltet i denne perioden. Spesielt det ene har vært svært viktig hvor jeg har skrevet ned gårdshistorien til fjellgården. Vårt personlige engasjement er absolutt knyttet til vår forretningsplan og vi satser videre slik vi har planlagt. Vi ser absolutt for oss dette som en fremtidig arbeidsplass. Det kan være i første omgang knyttet til vår virksomhet i Vikgården. Da kan vi ta imot grupper til enkelte tider av året. Det gjenstår imidlertid en del arbeid innvendig i fjøset med realisering av tiltak som har kommet undervegs. I tillegg vil vi etterhvert også restaurere kårboligen - det personlige engasjementet har vært svært sterkt, spesielt i den første fasen av prosjektet. Engasjementet dalte imidlertid noe når planene om flytting til Harrvassdalen ble lagt på is. Likevel vil vi påstå at det har vært høyt engasjement i prosjektet og at det er lagt ned store menneskelige ressurser i prosjektet fra vår side. Intensjonen med prosjektet var at aktiviteten som ble generert som følge av prosjektet skulle danne grunnlaget for minimum en arbeidsplass. I dag ser det ut som om prosjektet må omarbeides noe før det kan realiseres. Faktorer som strøm og bolig i umiddelbar nærhet er viktig for en næringsvirksomhet og vil nok føre til at prosjektet må reduseres noe. Det er likevel viktig å poengtere at enkelte faktorer i prosjektet er høyaktuelle å utvikle i næringsøyemed - som kjent har vi endret vår plan under veis. Det viste seg at vårt første prosjekt ikke var "liv laga". Vi fikk ny ide i sommer og har planer om å gjennomføre denne. Som en fremtidig arbeidsplass og inntektskilde - i første omgang blir det lite lønn å ta ut men har tro på sikt (innen 3år) at det skal kunne gi inntekt til et årsverk
<p>Hva vil du/dere karakterisere som den viktigste læringen dere sitter igjen med etter prosjektet?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - TING TAR TID, og det er utrolig mye smådetaljer som må på plass og de er ikke til å komme utenom - at det e itj no som kjem ta c sjøl! - prosjekter og prosjektarbeid er som regel mer komplekse enn man i utgangspunktet tror. Mer kunnskaps, arbeids- og kostnadskrevende enn man forventer og beregner. Å drive egen bedrift er både arbeidskrevende og tidskrevende og man må hele tiden forholde seg til nye utfordringer. Det er godt å oppleve når man lykkes men tungt når motgangen er stor - vurdering av lønnsomhet i prosjektet før realisering - ting tar tid. I tillegg er vi mer bevisste på de høye kostnadene forbundet med å

	<p>restaurere et gammelt bygg</p> <ul style="list-style-type: none"> - ting tar tid rett og slett, man kan ikke få gjort alt på en gang, viktig å fullføre en ting før man starter på noe nytt, ikke "gape" over for mye. Det er viktig og koble av å ikke tenke prosjekt hele tiden - planlegging er viktig. Ting tar tid. Utforutsatte ting skjer. Det finnes et liv utenom prosjektet også. Murphey's "lån(e)" gjelder – periodevis, men Janteloven gjelder heldig vis aldri. Ellers kan vi nevne bygdeutvikling og arbeid med foretningsplan - det må vel være at ingenting kommer av seg selv. Alt avhenger av hva vi selv ønsker å gjennomføre og realisere. Prosjektet har vært viktig pådriver men det er hele tiden opp til oss selv. Mange dyktige mennesker har stått til vår disposisjon og man må gripe mulighetene - å skape nettverk er en viktig kunnskap som vi har fått bekreftet viktigheten av. Å kunne se muligheter der det tilsynelatende er bare utfordringer er et annet moment som vi tar med oss ut av prosjektet - har lært mye om å starte næring. Mange fagfolk/etablerere har "vært innom" og gitt av sine erfaringer / kunnskaper. Må ha stor tro på prosjektet for å mobilisere i alt arbeidet med etableringen. Samt at hverdagen "tar oss". En del fram og tilbake /usikkerhet i prosessen/prosjektet. Men er klar over at det var et pilotprosjekt
<p>Totalt sett - hvordan vil du/dere beskrive deltakelsen i prosjekt Liv i fjøsan mht grad av nytte - hvis dere ser bort fra den økonomiske støtten?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vi har hatt stor nytte av å være med i Liv i fjøsan. Dette på forskjellige områder. Vi er blitt kjent med masse nye folk, vi har fått være med på en fantastisk studietur, vi har knyttet kontakter på områder vi uten denne deltagelsen ikke hadde kommet i kontakt med - jeg hadde ikke gått i gang med dette, ikke siddet her på kontoret i fjøsen og skrevet, med leietaker i fraukjeller og minispa i fjøs om jeg ikke hadde blitt med - vi har lært svært mye om oppstart og utvikling av egen bedrift. Fått mer praktisk og teoretisk kompetanse. Opplevd positive og negative erfaringer som gir viktige kompetanse i framtidig planlegging og utvikling av gården. Blitt kjent med masse flotte mennesker som gir inspirasjon og mening til det vi holder på med - OK, bra - for vår del har prosjektdeltakelsen hatt en stor grad av nytte, se punkt 4. Deltakelsen har gitt oss uvurderlig støtte og et spark bak i konkretiseringa av våre ideer. Tusen takk!! Vi håper å kunne treffe de prosjektinvolverte ved senere anledninger. Takk også til en super prosjektledelse som alltid har tatt seg tid til oss - for vår del en meget stor nytte. Vi har ikke kommet så langt med planene hvis det ikke har vært for prosjektet, verdifulle ideer og oppbakking fra erfarne og kunnskapsrike mennesker - vi har fått gode kontakter gjennom prosjektet. Kontakter som vi har stor tro på kan hjelpe oss videre inn i fremtiden. Vi har fått strukturert planene våre og snakket sammen om planene mye mer enn vi i utgangspunktet hadde tenkt. Det gjør at vi står mye bedre rustet til å jobbe videre med fjøsen fremover. Det at vi begge har vært med i prosjektet er også med på å styrke familiesituasjonen vår - vi har utvilsomt hatt god nytte av prosjektet. Det har vært en stor pådriver for oss i en ellers svært hektisk hverdag. Vi er strålende fornøyd med det vi har fått gjort til nå. En god del gjenstår og vi vil vel alltid være undervegs. Fjøset er kommet opp igjen på Fjellgården Eldsmo og det er vi glade for - mye av det som står under de andre punktene beskriver våre opplevelser i

	<p>prosjektet. Vi har fått kontakt med mange interessante mennesker som vi vil kunne nytte oss av i fremtiden</p> <p>- det har gått med langt mere tid enn forutsatt. Har måttet bruke mye av feridagene for å kunne delta. Har fått hjelp til å komme i gang med ny næring</p>
--	---

6 Media

Prosjektet har gjennom hele prosjektperioden, og også delvis i ettertid, hatt et bevisst forhold til media ved at vi har ønsket så god mediadekning som mulig for å oppnå målsettingen om å «...gjøre nordlendingene mer oppmerksomme på situasjonen og mer bevisst hva man kan gjøre med den.». Og for så vidt også resten av landet.

Vi har primært søkt kontakt med kommunikasjonskanaler som har dekning i de områdene prosjektet har vært engasjert - Hamarøy/Steigen og Hattfjelldal. Det har vært en god og tett kontakt med avisene Nord-Salten Avis som særlig dekker området Hamarøy, Steigen og Tysfjord; Avis Nordland som også dekker det samme området, og avisa Helgeland Arbeiderblad som blant annet dekker Hattfjelldal-området.

I tillegg har vi hatt god kontakt med NRK - og fått innslag både i radio og tv. I oppsettet nedenfor presenterer vi de oppslagene vi har registrert i de ulike mediene. Det bør nevnes at det ved prosjektstart var mange oppslag i avismediene fra hele landet pga den nyheten prosjektet representerte. De er imidlertid ikke tatt med her.

Det er også knyttet store forventninger til formidling av prosjekt-budskapet både gjennom den digitale veilederen og boka «Liv i fjøsan» som ble utgitt i mars/april, og som nå er til salgs og tilgjengelig både hos bokhandlere og gjennom nettsteder på internett.

	Avisa Nordland	Nord-Salten Avis	Helgeland Arbeiderblad	Nasjonen	NRK Nordland	NRK Riks
2009	30. oktober 20. november					
2010	22. september	10. september	2. januar			25. april («I naturens verden»)
2011	12. november	24. juni	13. mai	6. oktober 8. oktober		
2012	21. juni 17. juli 30. oktober 12. november	16. april 22. juni 6. oktober 8. desember	12. september 30. oktober	2. desember	22. mai (tv)	22. mai (tv)
2013	19. april			14. mars 22. mars	19. april (radio)	

Landbruksavdelingen hos Fylkesmannen i Nordland gir hvert år ut en kalender med et gitt tema. For 2012 var hele kalenderen viet temaet «Liv i fjøsan», og kalenderen ble distribuert til alle aktive gårdsbruk i Nordland og en rekke av Fylkesmannens øvrige samarbeidspartnere.

7 Exit Liv i fjøsan?

Prosjektbeskrivelsen åpnet for en mulighet av å vurdere en videreføring av prosjektet i inntil 2 år - grunnet mulig behov for mer tid til å fullføre prosjektet - underforstått at alle delprosjektene var fullført. Selv med en slik økning i tid er det vel ikke sikkert at alle ville kommet «i mål». Dette ville dessuten medført behov for ytterligere finansiering av et fra før kostbart prosjekt.

Vi har observert en positiv utvikling hos prosjektdeltakerne gjennom prosjektet, og selv om ikke alle har rukket å realisere sine ideer, har vi tro på at de fleste etter hvert vil komme i mål med sine prosjekter.

For deltakerne er det viktig at de ikke «slippes i fritt fall», og at de følges opp av virkemiddelapparatet - enten av sin lokale kommune eller av andre. Samtidig er prosjektdeltakerne kunnskapsprodusenter, som gjennom sitt videre arbeid med fjøsene vil kunne bidra til økte kunnskaper for virkemiddelapparatet - forutsatt at de blir fulgt opp. Flere av dem er - når dette skrives - fremdeles i gang med å realisere sine prosjekter.

Samtidig har vi i prosjektet fått flere henvendelser fra andre fjøseiere «der ute» som ønsker hjelp/innspill i tilsvarende endringer av fjøsene sine. Det er derfor ting som tyder på at det finnes flere mulige endringsagenter for ny virksomhet, nye møteplasser og økt bolyst i Nordland.

Den kunnskapen som er ervervet gjennom prosjektet vil vi håpe kan bidra til å gjøre det lettere for andre som også synes de tomme fjøsene representerer en viktig del av landbrukets kultur- og bygningsarv. Bygningene representerer jo også en økonomisk verdi, både slik de står, tomme og unyttige, men ikke minst i en foredlet form, transformert fra unytteverdi til nytteverdi. Vi bør gi framtidens generasjoner en sjanse til å motta sin andel av landbrukets bygningsarv på en slik måte at fortsatt ivaretagelse og lønnsomhet vil være mulig. Det er vårt håp at prosjektet har bidratt til å belyse hvilke muligheter som finnes, og hvilke utfordringer som kan være av betydning å være klar over for å lykkes. Det er viktig at vi tar vare på, videreutvikler og tar i bruk denne kunnskapen til beste for våre levende Nordlandsbygder.